

Wojciech Trempała

ORCID ID: 0000-0001-5442-7235

Preferencje polityczne a świadomość ekologiczna – przypadek mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego

Streszczenie: Niniejszy artykuł zawiera raport z badań empirycznych nad relacjami zachodzącymi pomiędzy preferencjami politycznymi a świadomością ekologiczną mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego. Autor postawił przed sobą zadanie uzyskania odpowiedzi na pytanie o to, czy deklarowane przez respondentów preferencje polityczne przekładają się na ich przekonania ekologiczne dotyczące sposobów postrzegania hierarchii bytów i znaczenia moralnego przyrody, a także gotowość do zachowań proekologicznych i poświęceń własnego interesu dla dobra środowiska przyrodniczego.

Słowa kluczowe: preferencje polityczne, świadomość ekologiczna, postawy ekologiczne, antropocentryzm, biocentryzm

Wprowadzenie

Celem niniejszego artykułu jest prezentacja wyników badań empirycznych na temat relacji zachodzących pomiędzy preferencjami politycznymi a przekonaniami ekologicznymi mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego. Stanowią one – w większości – nieopubliko-

wany dotąd wycinek szerszego projektu badawczego poświęconego diagnozie świadomości ekologicznej zbiorowości zamieszkującej wspomniany obszar. Pomiaru dokonano w latach 2014–2015 na reprezentatywnej próbie 1000 respondentów przy użyciu samodzielnie skonstruowanego kwestionariusza ankiety oraz zaaranżowanego na potrzeby projektu quasi-eksperymentu¹.

Problematyka i metodologia badań

Przedstawiany raport służy udzieleniu odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

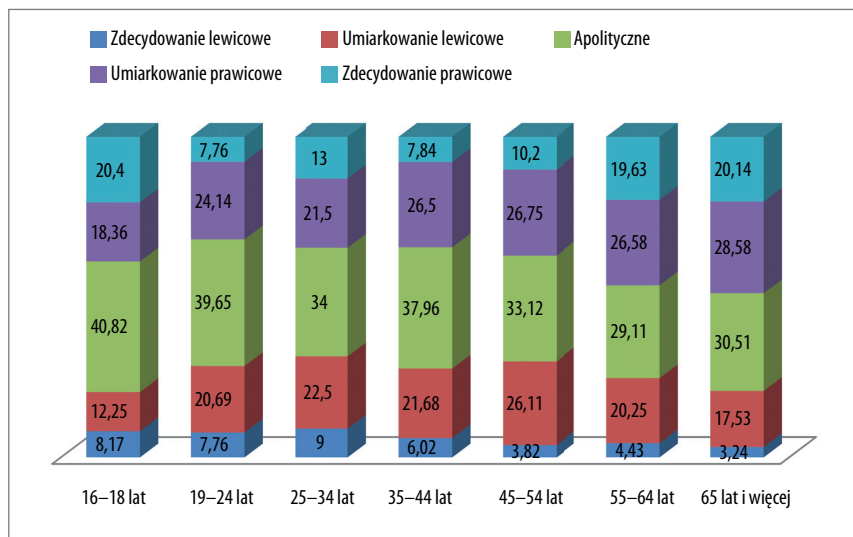
1. Czy deklarowane przez badanych preferencje polityczne przekładają się na ich przekonania ekologiczne dotyczące sposobu postrzegania hierarchii bytów. A jeśli tak, to w jakim zakresie?
2. Czy deklarowane przez badanych preferencje polityczne przekładają się na ich przekonania ekologiczne dotyczące sposobu pojmowania znaczenia moralnego bytów. A jeśli tak, to w jakim zakresie?
3. Czy deklarowane przez respondentów preferencje polityczne przekładają się na ich gotowość do poświęceń dla dobra przyrody? A jeśli tak, to w jakim zakresie?
4. Czy deklarowane przez respondentów preferencje polityczne przekładają się na ich gotowość do zachowań proekologicznych? A jeśli tak, to w jakim zakresie?

Diagnoza orientacji politycznych respondentów polegała na skierowanej do nich prośbie o wybór jednego z pięciu wariantów odpowiedzi na pytanie o to, jak określiliby swoje poglądy polityczne. Osoby badane mogły wskazać orientację zdecydowanie lewicową,

¹ Próba osób badanych została dobrana kwotowo ze względu na wiek, płeć, miejsce zamieszkania oraz wykształcenie – adekwatnie do obecnej struktury demograficzno-ludnościowej województwa kujawsko-pomorskiego. Do poprawnego obliczenia liczebności poszczególnych grup osób badanych autor wykorzystał dane z Narodowego Spisu Powszechnego 2011, które uzyskał z Urzędu Statystycznego w Bydgoszczy wraz z pisemnym zapewnieniem o ich aktualności na 13 marca 2014 r.

umiarkowanie lewicową, apolityczną, umiarkowanie prawicową lub też zdecydowanie prawicową. Autorowi zależało na tym, aby – pomimo niejasności związanych z zacieraniem się w praktyce politycznej klasycznie ujmowanych podziałów – respondenci mogli zakwalifikować swój wybór w odniesieniu do wciąż powszechnie znanych i obecnych w dyskursie publicznym kategorii, które nadal stanowią źródło polaryzacji elektoratu w konfliktach społeczno-politycznych.

W efekcie równo 27% osób badanych określiło swoje poglądy jako lewicowe (5,9% zdecydowanie lewicowe; 21,1% umiarkowanie lewicowe), 34,2% jako apolityczne, a 38,8% jako prawicowe (13,6% zdecydowanie prawicowe; 25,2% umiarkowanie prawicowe). Przekonania prawicowe w stosunku do lewicowych najbliższe były grupie młodzieży w wieku od 16. do 18. roku życia, zaś największą popularność w całej próbie zyskały w grupach najstarszych, od 55. do 65. roku życia i więcej. Młodzież (16–18) i młodzi dorośli najczęściej spośród wszystkich grup wiekowych określali siebie jako osoby apolityczne (wykres 1).

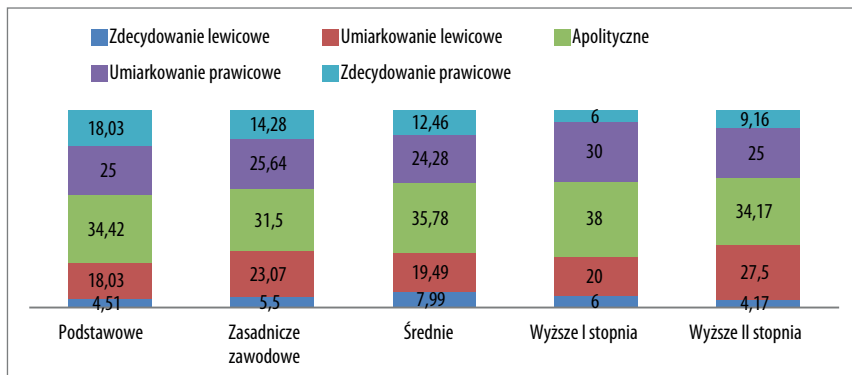
Wykres 1. Wiek a preferencje polityczne badanych – rozkład procentowy odpowiedzi

Źródło: Opracowanie własne.

Postawa apolityczna miała ponadto wyższy udział wskazań wśród kobiet (zdecydowanie lewicowe: 5,8%; umiarkowanie lewicowe: 18,57%; apolityczne: 39,65%; umiarkowanie prawicowe: 24,76%; zdecydowanie prawicowe: 11,22%) niż mężczyzn (zdecydowanie lewicowe: 6%; umiarkowanie lewicowe: 23,81%; apolityczne: 28,37%; umiarkowanie prawicowe: 25,67%; zdecydowanie prawicowe: 16,15%) oraz wśród mieszkańców miast (zdecydowanie lewicowe: 4,38%; umiarkowanie lewicowe: 21,42%; apolityczne: 36,76; umiarkowanie prawicowe: 22,77%; zdecydowanie prawicowe: 14,67%) w porównaniu do mieszkańców wsi (zdecydowanie lewicowe: 8,11%; umiarkowanie lewicowe: 20,64%; apolityczne: 30,47%; umiarkowanie prawicowe: 28,75; zdecydowanie prawicowe: 12,03%). Ponadto mężczyźni chętniej niż kobiety określali swoje poglądy jako umiarkowanie lewicowe i zdecydowanie prawicowe, zaś mieszkańcy wsi częściej niż mieszkańcy miast definiowali swoje orientacje polityczne jako zdecydowanie lewicowe i umiarkowanie prawicowe.

Stosunkowo równomiernie w zakresie omawianej zmiennej rozłożyły się również wybory respondentów wyróżnionych ze względu na wykształcenie. Choć warto w tym miejscu wspomnieć, że osoby z wykształceniem podstawowym najmniej chętnie (22,54%), a osoby z wykształceniem wyższym II stopnia najczęściej (31,67%) określali swoje przekonania jako lewicowe i na odwrót – udział przekonanych zdecydowanie prawicowych wykazuje tendencje malejącą proporcjonalnie do wzrostu formalnego wykształcenia ankietowanych, choć wzrasta znów delikatnie wśród badanych legitymujących się minimum wykształceniem magisterskim (wykres 2). Warto również nadmienić, że orientacje lewicowa i apolityczna zyskały zdecydowanie wyższe uznanie wśród respondentów deklarujących ateizm (zdecydowanie lewicowe: 15,44%; umiarkowanie lewicowe: 29,42%; apolityczne: 40,44%; umiarkowanie prawicowe: 8,82%; zdecydowanie prawicowe: 5,88%) niż tych, którzy określili się jako wierzący w Boga (zdecydowanie lewicowe: 4,4%; umiarkowanie lewicowe: 19,79%; apolityczne: 33,21%; umiarkowanie prawicowe: 27,8%; zdecydowanie prawicowe: 14,8%).

W celu zmierzenia przekonanych ekologicznych respondentów analizie został poddany ich stosunek wobec 20 stwierdzeń tworzących dwie osobne skale. Pierwsza z nich dotyczyła zagadnień związanych

Wykres 2. Wykształcenie a preferencje polityczne badanych – rozkład procentowy odpowiedzi

Źródło: Opracowanie własne.

ze sposobem postrzegania hierarchii bytów zamieszkujących Ziemię, zaś druga ocen na temat znaczenia moralnego przyrody. Każda z nich składała się z 10 stwierdzeń, z których 5 wyrażało antropocentryczną, a drugie tyle biocentryczną wizję wartości przyrody i relacji człowieka ze środowiskiem przyrodniczym.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że ujmowanie dystynkcji postaw ekologicznych w kategoriach antropocentryzmu i biocentryzmu jest najbardziej charakterystyczne dla etyki środowiskowej, której dorobek stanowił dla autora w tym przypadku główną inspirację. Zgodnie z prowadzonymi na jej gruncie dyskusjami, antropocentryzm instrumentalizuje wartość przyrody. Tym samym ochrona środowiska przyrodniczego ma służyć w pierwszej kolejności realizacji potrzeb oraz interesów gatunku ludzkiego jako najbardziej wyjątkowego z wszystkich istot zamieszkujących Ziemię. W konsekwencji również moralna ocena zobowiązań człowieka wobec przyrody wynika przede wszystkim² z funkcji, jakie spełnia ona w jego życiu³.

² Autor używa tu określeń „w pierwszej kolejności” czy też „przede wszystkim”, gdyż na gruncie etyki środowiskowej można wyróżnić także podejście umiarkowanie antropocentryczne, zgodnie z którym posiadane przez gatunek ludzki zdolności poznawcze pozwalają mu przyjąć perspektywę wykraczającą poza typowy dla niego sposób percepcji świata i dostrzec także potrzeby istot pozaludzkich.

³ Zob. W. Tyburski, *Główne kierunki i zasady etyki środowiskowej*, [w:] *Wpro-*

W przypadku biocentryzmu przyjmuje się natomiast, iż przyroda posiada wartość autoteliczną, zaś istoty ludzkie są jednym z wielu gatunków uwikłanych w relacje współzależności w ramach wspólnoty biotycznej, która wpływa na kształt życia społecznego. Tym samym uznaje się, że przyroda posiada własne interesy oraz naturalne dobro, które należy chronić, nawet jeśli te są sprzeczne z dotychczasowymi celami rozwoju cywilizacyjnego. Konsekwencją takiego stanowiska jest przekonanie o braku zasadności postaw uprzywilejowujących człowieka względem środowiska przyrodniczego. W tym ujęciu przyroda posiada znaczenie moralne, fakt ten zaś stanowi fundamentalne źródło odpowiedzialności człowieka za środowisko przyrodnicze⁴.

Zadaniem badanych było odniesienie swojej opinii do jednego z elementów pięciopunktowej skali: „Zdecydowanie się zgadzam” itd. W przypadku stwierdzeń antropocentrycznych odpowiedzi pozytywne punktowane były najniższymi wartościami (odpowiednio 1 za „Zdecydowanie się zgadzam” i 2 za „Raczej się zgadzam”), zaś negatywne najwyższymi (odpowiednio 4 za „Raczej się nie zgadzam” i 5 za „Zdecydowanie się nie zgadzam”). Z kolei do pomiaru stwierdzeń biocentrycznych użyto odwróconego systemu oceniania. Tym samym odpowiedziom pozytywnym przydzielano najwyższe wartości punktowe (5 za „Zdecydowanie się zgadzam” i 4 za „Raczej się zgadzam”), a negatywnym najniższe (2 za „Raczej się nie zgadzam” i 1 za „Zdecydowanie się zgadzam”). W przypadku obu kategorii stwierdzeń każdej odpowiedzi odzwierciedlającej brak opinii lub niezdecydowanie respondenta („Nie mam zdania”) przydzielano 3 punkty⁵. Wskaźnikami nasilenia mierzonych postaw osoby badanej były uśrednione wartości uzyskane przez respondentów na obu skalach. Analizę uzupełniono o procentową sumę odpowiedzi apro-

wadzenie do filozoficznych problemów ekologii, red. A. Papuziński, Bydgoszcz 1999, s. 101–108; Z. Piątek, *Etyka środowiskowa*, Kraków 1998, s. 11–14; A. Ganowicz-Bączyk, *Spór o etykę środowiskową*, Kraków 2009, s. 46–98.

⁴ Tamże.

⁵ Przyjęto tu model postępowania za: A.N. Oppenheim, *Kwestionariusze, wywiady, pomiary postaw*, Poznań 2004, s. 226–232.

bujących udzielonych przez osoby badane w odniesieniu do poszczególnych stwierdzeń. Trafność teoretyczna pozycji kwestionariusza została oceniona przez trzech niezależnych ekspertów, specjalistów w zakresie etyki środowiskowej. Natomiast rzetelność obu użytych w badaniu skal została oszacowana przy zastosowaniu współczynnika spójności pozycji Alpha-Cronbacha, którego wyniki prezentuje tabela 1.

Tabela 1. Wyniki rzetelności dla poszczególnych skal według współczynnika Alpha-Cronbacha

Typ skali	Współczynnik Alpha-Cronbacha
Skala: Hierarchia bytów	0,80
Skala: Znaczenie moralne bytów	0,88

Źródło: Opracowanie własne.

W celu dodatkowego wyjaśnienia zamierzeń autora badań w tabelach 2 i 3 zawarta została charakterystyka skrajnie antropocentrycznych i biocentrycznych treści dotyczących hierarchii oraz znaczenia moralnego bytów, które autor przyjął jako podstawę kategoryzacji postaw człowieka wobec środowiska przyrodniczego podczas konstruowania kwestionariusza ankiety. Z kolei tabela 4 przedstawia przyjętą typologię stopnia nasilenia tychże postaw, która stanowić będzie modelowy punkt odniesienia dla rezultatów uzyskanych na podstawie odpowiedzi respondentów.

Tabela 2. Przyjęte modele reprezentacji postaw antropocentrycznych i biocentrycznych ze względu na stosunek badanych do hierarchii bytów

Hierarchia bytów	
Stanowisko antropocentryczne	Stanowisko biocentryczne
1. W hierarchii bytów człowiek zajmuje najwyższe miejsce spośród wszystkich istot żywych zamieszkujących Ziemię.	1. Człowiek, zwierzęta i rośliny stanowią równoprawne elementy wspólnoty życia.
2. Człowiek ze względu na swoją wyższość wobec innych istot żywych ma pełne prawo sprawowania władzy nad światem przyrody.	2. Człowiek nie ma prawa sprawowania władzy nad światem przyrody.

Hierarchia bytów	
Stanowisko antropocentryczne	Stanowisko biocentryczne
3. Człowiek ze względu na posiadane zdolności i umiejętności jest najbardziej wyjątkową z istot żywych zamieszkujących Ziemię.	3. Zdolności i umiejętności posiadane przez człowieka nie czynią go istotą lepszą od innych istot żywych (rośliny, zwierzęta).
4. Świat przyrody stanowi bogactwo, które istnieje wyłącznie ze względu na potrzeby gatunku ludzkiego.	4. Świat przyrody nie istnieje wyłącznie ze względu na potrzeby gatunku ludzkiego.
5. Sens całego życia na Ziemi jest wyznaczony dzięki człowiekowi.	5. Sens całego życia na Ziemi jest w równym stopniu wyznaczony przez istnienie i funkcjonowanie człowieka zwierząt i roślin.

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 3. Przyjęte modele reprezentacji postaw antropocentrycznych i biocentrycznych ze względu na przekonania respondentów dotyczące znaczenia moralnego bytów

Znaczenie moralne bytów	
Stanowisko antropocentryczne	Stanowisko biocentryczne
1. Człowiek nie ma żadnych obowiązków moralnych wobec przyrody.	1. Człowiek ma moralny obowiązek ochrony przyrody.
2. Przyroda posiada wartość o tyle, o ile stanowi źródło korzyści dla człowieka.	2. Przyroda posiada wartość przez sam fakt swojego istnienia.
3. Rośliny i zwierzęta nie posiadają własnych praw. Prawa przysługują wyłącznie człowiekowi.	3. Rośliny i zwierzęta posiadają swoje prawa. Prawa nie przysługują wyłącznie człowiekowi.
4. Człowiek w swoim postępowaniu powinien uwzględniać jedynie własny interes. Istoty pozaludzkie nie posiadają interesów.	4. Człowiek w swoim postępowaniu powinien uwzględniać interes istot pozaludzkich. Istoty pozaludzkie posiadają własne interesy.
5. Etyka powinna obejmować swoją ochroną wyłącznie ludzi, a nie inne istoty zamieszkujące Ziemię, jak zwierzęta i rośliny.	5. Etyka powinna obejmować swoją ochroną nie tylko ludzi, lecz także pozostałe istoty zamieszkujące Ziemię, jak zwierzęta i rośliny.

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 4. Przyjęta przez autora typologia stopni nasilenia przekonań respondentów na temat świata przyrody

TYP PRZEKONAŃ	PUNKTACJA
SILNY BIOCENTRYZM	od 4,5 do 5,0
UMIARKOWANY BIOCENTRYZM	od 3,5 do 4,49
AMBIWALENCJA/OBOJĘTNOŚĆ EKOLOGICZNA	od 2,5 do 3,49
UMIARKOWANY ANTROPOCENTRYZM	Od 1,5 do 2,49
SILNY ANTROPOCENTRYZM	Od 1 do 1,49

Źródło: Opracowanie własne. Gotowość respondentów do poświęceń dla dobra przyrody mierzona była za pośrednictwem 15 twierdzeń zawartych w trzeciej części kwestionariusza.

Treść każdego z nich stanowi zdecydowaną deklarację gotowości ponoszenia osobistych kosztów alternatywnych w związku z działaniami na rzecz dobra i poprawy jakości środowiska przyrodniczego. Zadaniem ankietowanych było wyrażenie swojej opinii na temat twierdzeń zawartych w ankiecie poprzez wybór jednego z wariantów odpowiedzi: TAK, NIE, TRUDNO POWIEDZIEĆ. Każde ze stwierdzeń zostało zaprezentowane w niniejszym artykule wraz z procentowym rozkładem odpowiedzi osób badanych podzielonych na grupy ze względu na zadeklarowane przez nich preferencje polityczne. Gotowość respondentów do podejmowania realnej aktywności na rzecz środowiska przyrodniczego została zdiagnozowana za pomocą krótkiego quasi-eksperymentu. Po wypełnieniu przez badanych pierwszych trzech części kwestionariusza ankietowego zostali oni poproszeni indywidualnie o dobrowolne podpisanie dwóch petycji na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego. Treść każdej z nich w różny sposób argumentowała konieczność podjęcia działań proekologicznych. Pierwsza z petycji dotyczyła sprzeciwu wobec ustawy umożliwiającej w Polsce hodowlę roślin modyfikowanych genetycznie (tzw. GMO), który uzasadniany był motywacjami antropocentrycznymi, takimi jak zdrowie społeczeństwa i dzieci. Druga z kolei dotyczyła postulatu ograniczenia inwestycji w infrastrukturę turystyczną na Półwyspie Helskim ze względu na dobro cennych gatunków roślin i zwierząt. Zatem w tym przypadku potrzeba ochrony środowiska

motywowana była czynnikami o charakterze biocentrycznym. W procesie konstruowania niniejszego narzędzia autor inspirował się treścią prawdziwych petycji, które odnalazł w Internecie. Zostały one wyraźnie przekształcone i szczegółowo dopasowane do potrzeb podjętej tematyki badawczej.

Respondenci, którzy zgodzili się podpisać petycję, sami decydowali, czy chcą wesprzeć obie, czy tylko jedną inicjatywę. Dodatkowym wskaźnikiem gotowości badanych do podejmowania działań proekologicznych był fakt, że podpisanie petycji wiązało się z podaniem podstawowych danych osobistych (imię i nazwisko, adres zamieszkania, numer dowodu osobistego) oraz rezygnacją z anonimowego udziału w badaniu ankietowym. Celem quasi-eksperymentu było jednak wyodrębnienie grupy najbardziej zdeterminowanej do aktywności proekologicznej, tak aby po zestawieniu wszystkich rezultatów badań istniała możliwość określenia jej sylwetki społecznej. Reakcje osób badanych na tak sformułowane zadanie zostały zsumowane i poddane analizie porównawczej pod kątem ilości i typu wskazań w odniesieniu do deklarowanych przez respondentów preferencji politycznych. Po wypełnieniu kwestionariusza ankietowani byli informowani o tym, jaki był cel związany z prośbą o podpisanie petycji oraz zapewnieni, że ich dane personalne w żaden sposób nie zostaną wykorzystane przez autora badań. Z tej części pomiaru – ze względów formalnych – zostały wykluczone osoby niepełnoletnie.

Zadaniem nadrzędnym stawianym przez autora w ramach prezentowanego artykułu była weryfikacja następujących hipotez:

Hipoteza 1: Lewicowym preferencjom politycznym badanych towarzyszy wyższy poziom biocentryzmu i antyantropocentryzmu niż w przypadku ankietowanych o poglądach prawicowych.

Hipoteza 2: Lewicowym preferencjom politycznym badanych towarzyszy wyższa gotowość do poświęcenia własnego interesu dla dobra przyrody niż w przypadku ankietowanych o poglądach prawicowych.

Hipoteza 3: Lewicowym preferencjom politycznym badanych towarzyszy wyższa gotowość do zachowań proekologicznych niż w przypadku ankietowanych o poglądach prawicowych.

Uzasadnienie: Tak sformułowane hipotezy mogą budzić wątpliwości. Do ich zobrazowania niech posłużą chociażby słowa Andrew Heywooda, który zauważa, że umieszczenie ekologizmu w podziale politycznym na lewicę i prawicę czy też zrozumienie go przy pomocy klasycznych doktryn lub filozofii jest praktycznie niemożliwe. Stał się on bowiem nośnikiem nowego zbioru pojęć i wartości wyjaśniających rzeczywistość oraz definiujących na nowo relacje człowieka z przyrodą⁶. Ponadto coraz silniej odczuwane przez ludzkość skutki problemów środowiskowych, rosnąca świadomość społeczna zagrożeń, jakie wywołują one dla życia na Ziemi spowodowały, że kwestie ekologiczne stanowią dzisiaj nieodłączny – budzący żywe zainteresowanie wyborców – element programów niemal wszystkich mainstreamowych partii politycznych bez względu na ich dominującą ideologiczną tożsamość⁷.

Niemniej zaangażowanie ekologiczne w warunkach potocznego dyskursu publicznego w Polsce czy też ekologizm rozumiany jako ideologia najczęściej łączone są z preferencjami politycznymi określanymi na gruncie tradycyjnych typologii jako lewicowe. Wynika to przynajmniej z dwóch czynników. Po pierwsze, proces identyfikacji globalnego kryzysu środowiskowego przypadał na lata 60. i 70. XX w.⁸, a więc okres rozwoju ruchu nowej lewicy i młodzieżowej kontrkultury kontestującej organizację społeczną liberalnych demokracji Zachodu oraz system ekonomiczny kapitalizmu⁹. Po drugie, rosnąca świadomość antropogenicznego pochodzenia problemów ekologicznych stała się dla wielu środowisk naukowych, politycznych czy ruchów społecznych inspiracją do formułowania postulatów

⁶ A. Heywood, *Ideologie polityczne*, Warszawa 2007, s. 275.

⁷ Tamże, s. 295–296.

⁸ 26 maja 2019 r. minie 50 lat od sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ, w trakcie której ówczesny sekretarz tej organizacji, U Thant, przedstawił raport zatytułowany *Człowiek i jego środowisko*. Jak wskazuje T. Burger, raport U Thanta rozpoczął erę globalizacji problemów ekologicznych (patrz: T. Burger, *Świadomość ekologiczna społeczeństwa polskiego*, Warszawa 2005, s. 23).

⁹ K. Dziubka, *Nowa lewica*, [w:] *Leksykon politologii*, red. A. Antoszewski, R. Herbut, Wrocław 2004, s. 260–261.

odrzuć, a przynajmniej rewizji dominujących zdecydowanie antropocentrycznych paradygmatów społecznych. Źródła kryzysu ekologicznego oraz postaw wyobcowania człowieka ze środowiska przyrodniczego zaczęto doszukiwać się w tradycji chrześcijańskiej, filozofii nowożytnej, rozwoju „nauk fizykalnych” w okresie Oświecenia, ale i przedkładaniu wartości wolnego rynku nad interwencjonizm państwowy, wzrostu gospodarczego nad niematerialne wyznaczniki jakości życia czy też potrzeb jednostek nad dobro wspólne. W takim wydaniu narrację tę należy uznać za krytykę systemu aksjologicznego i wizji świata najbliższych ideom liberalizmu gospodarczego i pravicowego konserwatyzmu w sferze społeczno-obyczajowej.

Przyjęte przez autora założenia znajdują również swoje uzasadnienie w świetle przeprowadzonych dotychczas na świecie wyników badań, które wskazują, że orientacja prawicowa wiąże się z silniejszym przywiązaniem do tradycyjnych wartości wolnorynkowych oraz sprzeciwem wobec silnej roli państwa, zaś lewicowa z naciskiem na rozwój społecznego dobrobytu uwzględniającego problematykę ekologiczną¹⁰. Inne pomiary zwracały z kolei uwagę na silniejszą niż w przypadku postaw konserwatywnych korelację liberalizmu z nowym ekologicznym paradygmatem, co można wytłumaczyć słabszym przywiązaniem zwolenników drugiej z wymienionych opcji do tradycyjnie dominujących paradygmatów społecznych¹¹.

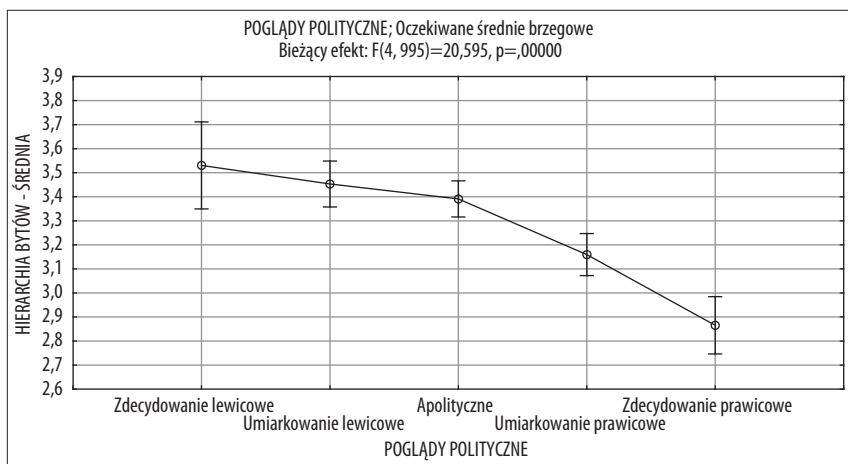
Preferencje polityczne respondentów a sposób postrzegania hierarchii bytów

Analiza wyników odpowiedzi udzielonych przez respondentów w odniesieniu do stwierdzeń tworzących skalę przekonań na temat hierarchii bytów wykazała, iż osoby o lewicowych poglądach przeja-

¹⁰ M. Iizuka, *Role of environmental awareness in achieving sustainable development*, ECLAC 2000, s. 20–21, <http://www.eclac.cl/publicaciones/xml/4/8824/lcr1961i.pdf>, 30.12.2018.

¹¹ R.E. Dunlap, K.D. Van Liere, A.G. Mertig, R.E. Jones, *Measuring Endorsement of the New Ecological Paradigm: A Revised NEP Scale*, „Journal of Social Issues” 2000, Vol. 56, No. 3, s. 429–430.

wiają w tym przypadku silniejszą orientację biocentryczną niż osoby o poglądach prawicowych. Wykres 1 pozwala wręcz sformułować wniosek, że im bardziej lewicowe są poglądy polityczne osób badanych, tym wyższy poziom biocentryzmu i niższy antropocentryzmu i odwrotnie – im silniejsza orientacja prawicowa ankietowanych, tym słabszy poziom akceptacji dla stwierdzeń biocentrycznych, a silniejszy dla antropocentrycznych. Istotność statystyczną różnic występujących w omawianym zakresie potwierdzają ponadto wyniki uzyskane przy użyciu Testu Scheffego (tabela 5). Odpowiedzi respondentów zdecydowanie i umiarkowanie lewicowych różniły się istotnie od rezultatów osób umiarkowanie oraz zdecydowanie prawicowych. Istotne okazały się również różnice pomiędzy osobami apolitycznymi a obiema – różniącymi się istotnie także między sobą – grupami respondentów umiarkowanie oraz zdecydowanie prawicowych. Respondenci apolityczni okazali się przejawiać silniejszą akceptację dla biocentrycznego sposobu postrzegania hierarchii bytów niż osoby prawicowe.

Wykres 3. Poglądy polityczne respondentów a średni poziom nasilenia postaw na skali antropocentryzm versus biocentryzm w odniesieniu do sposobu postrzegania hierarchii bytów plus wyniki testu Anova F

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 5. Przekonania polityczne respondentów a ich opinie na temat hierarchii bytów – wyniki Testów Scheffego

Poglądy polityczne:	Test Scheffego; Prawdopodobieństwa dla testów post-hoc MS międzygrupowe = ,50106, df = 995,00				
	Zdecydowanie lewicowe 3,5305	Umiarkowanie lewicowe 3,4531	Apolityczne 3,3912	Umiarkowanie prawicowe 3,1595	Zdecydowanie prawicowe 2,8654
Zdecydowanie lewicowe	-	0,968239	0,745288	0,010993	0,000000
Umiarkowanie lewicowe	0,968239	-	0,910276	0,000605	0,000000
Apolityczne	0,745288	0,910276	-	0,003869	0,000000
Umiarkowanie prawicowe	0,010993	0,000605	0,003869	-	0,004409
Zdecydowanie prawicowe	0,000000	0,000000	0,000000	0,004409	-

Źródło: Opracowanie własne.

Sformułowane powyżej wnioski oraz zależności znajdują swoje odzwierciedlenie w analizie wyników procentowego poziomu poparcia wyrażonego przez grupy ujęte w badaniu wobec poszczególnych stwierdzeń na omawianej skali hierarchii bytów. W przypadku stwierdzeń o treści antropocentrycznej rósł on z reguły proporcjonalnie, od najniższych wartości wśród respondentów zdecydowanie lewicowych do najwyższych wśród zdecydowanie prawicowych. Wyrazisty wyjątek w tym względzie stanowi stwierdzenie, zgodnie z którym świat przyrody stanowi bogactwo, które istnieje wyłącznie ze względu na potrzeby gatunku ludzkiego. Zyskało ono stosunkowo wysokie poparcie wśród osób zdecydowanie lewicowych. Wyższy poziom akceptacji wobec omawianego stwierdzenia wyrazili jedynie respondenci zdecydowanie prawicowi. Co ciekawe, we wszystkich badanych grupach najwyższe poparcie dotyczyło stwierdzeń wskazujących na to, że człowiek zajmuje najwyższą pozycję w hierarchii bytów oraz jest najbardziej wyjątkową spośród istot zamieszkujących

Ziemię. Wśród grup prawicowych zostały one zaaprobowane łącznie przez blisko 2/3 ankietowanych (tabela 6).

Tabela 6. Poglądy polityczne a procentowy poziom poparcia (łącznie odpowiedzi „Zdecydowanie tak” i „Raczej tak”) dla antropocentrycznej grupy stwierdzeń dotyczących hierarchii bytów

	Zdecydowanie lewicowe	Umiarkowanie lewicowe	Apolityczne	Umiarkowanie prawicowe	Zdecydowanie prawicowe
W hierarchii bytów człowiek zajmuje najwyższe miejsce spośród wszystkich istot zamieszkujących Ziemię.	54,23	62,08	60,81	70,63	74,26
Człowiek ze względu na posiadane zdolności i umiejętności jest najbardziej wyjątkową z istot żywych zamieszkujących Ziemię.	45,76	57,81	62,86	74,60	72,79
Człowiek ze względu na swoją wyższość wobec innych istot żywych ma pełne prawo sprawowania władzy nad światem.	13,55	22,27	23,97	30,55	45,58
Sens całego życia na Ziemi jest wyznaczony dzięki człowiekowi.	28,81	19,43	26,9	33,3	44,11
Świat przyrody stanowi bogactwo, które istnieje wyłącznie ze względu na potrzeby gatunku ludzkiego.	32,2	18,48	23,39	29,36	50

Źródło: Opracowanie własne.

Wszystkie grupy respondentów, niezależnie od przekonań politycznych, chętniej udzielały poparcia stwierdzeniom biocentrycznym niż antropocentrycznym. Niemniej również i w tym przypadku pierwsza z wymienionych orientacji okazała się być bliższa ankietowanym o poglądach lewicowych i apolitycznych, a rzadziej akceptowana przez grupy prawicowe. O ile respondenci zdecydowanie prawicowi w przypadku każdego z biocentrycznych stwierdzeń najrzadziej udzielali odpowiedzi aprobujących, o tyle jednak osoby zdecydowanie lewicowe nie zawsze były tymi, które wspomnianych odpowiedzi twierdzących udzielały najczęściej (tabela 7).

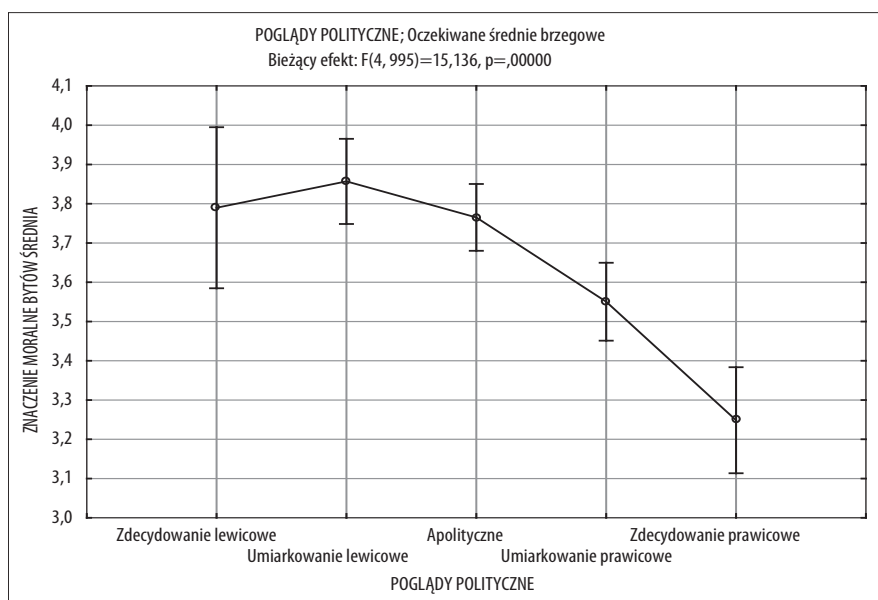
Tabela 7. Poglądy polityczne a procentowy poziom poparcia (łącznie odpowiedzi „Zdecydowanie tak” i „Raczej tak”) dla biocentrycznej grupy stwierdzeń dotyczących hierarchii bytów

	Zdecydowanie lewicowe	Umiarkowanie lewicowe	Apolityczne	Umiarkowanie prawicowe	Zdecydowanie prawicowe
Człowiek nie ma prawa sprawowania władzy nad przyrodą.	47,45	48,33	54	44,85	47,06
Świat przyrody nie istnieje wyłącznie ze względu na potrzeby gatunku ludzkiego.	69,5	78,2	75,74	72,23	54,42
Sens całego życia na Ziemi jest w równym stopniu wyznaczony przez istnienie i funkcjonowanie człowieka, zwierząt i roślin.	72,89	77,26	73,98	69,44	53,68
Zdolności i umiejętności posiadane przez człowieka nie czynią go istotą lepszą od innych istot żywych.	61,02	57,81	54,08	46,83	37,5
Człowiek, zwierzęta i rośliny stanowią równoprawne elementy wspólnoty życia.	62,72	72,04	72,23	57,54	50,73

Źródło: Opracowanie własne.

Preferencje polityczne respondentów a sposób postrzegania znaczenia moralnego przyrody

Podobnie jak w przypadku zagadnień związanych z hierarchią bytów, tak i w odniesieniu do sposobu postrzegania znaczenia moralnego przyrody osoby deklarujące się jako zdecydowanie lewicowe i umiarkowanie lewicowe wykazały się predyspozycją do silniejszego przejawiania orientacji biocentrycznej niż osoby o preferencjach prawicowych, a zwłaszcza zdecydowanie prawicowych (wykres 4). Podobną tendencję zdiagnozowano wśród respondentów określających swoje poglądy jako apolityczne, którzy również wykazali się silniejszym poziomem akceptacji dla biocentrycznego sposobu ujmowania wartości moralnej istot pozaludzkich niż osoby, którym najbliższe są przekonania prawicowe. Warto jednak nadmienić, że rezultat

Wykres 4. Poglądy polityczne respondentów a średni poziom nasilenia postaw na skali antropocentryzm versus biocentryzm w odniesieniu do sposobu postrzegania hierarchii bytów plus wyniki testu Anova F

Źródło: Opracowanie własne.

uzyskany przez osoby zdecydowanie lewicowe różnił się istotnie jedynie od wyniku grupy zdecydowanie prawicowej (tabela 8). Poza nią wszystkie pozostałe grupy ujęte w analizie osiągnęły średni wynik odpowiedzi na poziomie umiarkowanego biocentryzmu (tabela 4).

Tabela 8. Przekonania polityczne respondentów a ich opinie na temat hierarchii bytów – wyniki Testów Scheffego

Poglądy polityczne	Test Scheffego; Prawdopodobieństwa dla testów post-hoc Błąd: MS międzygrupowe = ,64428, df = 995,00				
	Zdecydowanie lewicowe 3,7898	Umiarkowanie lewicowe 3,8569	Apolityczne 3,7652	Umiarkowanie prawicowe 3,5504	Zdecydowanie prawicowe 3,2485
Zdecydowanie lewicowe		0,988355	0,999723	0,373341	0,000959
Umiarkowanie lewicowe	0,988355		0,790323	0,002291	0,000000
Apolityczne	0,999723	0,790323		0,034961	0,000000
Umiarkowanie prawicowe	0,373341	0,002291	0,034961		0,014439
Zdecydowanie prawicowe	0,000959	0,000000	0,000000	0,014439	

Źródło: Opracowanie własne.

Ten wysoki poziom akceptacji dla biocentrycznego sposobu ujmowania znaczenia moralnego przyrody dostrzec można także, porównując sumy procentowe odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak”, jakich udzieliły grupy respondentów w odniesieniu do poszczególnych stwierdzeń. Te o treści antropocentrycznej zyskiwały najwyższe poparcie wśród grup prawicowych, lecz kształtowało się ono w całej próbie i tak poniżej progu 50% (tabela 9). Z kolei te o treści biocentrycznej aprobowane były najczęściej przez respondentów deklarujących swoje poglądy jako lewicowe, a najrzadziej przez osoby prawicowe. Niemniej podobnie jak w przypadku skali

dotyczącej hierarchii bytów, tak i w kontekście oceny znaczenia moralnego przyrody wszystkie grupy respondentów, niezależnie od przekonań politycznych, chętniej udzielały poparcia stwierdzeniom biocentrycznym niż antropocentrycznym (tabela 10).

Tabela 9. Poglądy polityczne a procentowy poziom poparcia (łącznie odpowiedzi „Zdecydowanie tak” i „Raczej tak”) dla antropocentrycznej grupy stwierdzeń dotyczących znaczenia moralnego przyrody

	Zdecydowanie lewicowe	Umiarkowanie lewicowe	Apolityczne	Umiarkowanie prawicowe	Zdecydowanie prawicowe
Etyka powinna obejmować swoją ochroną wyłącznie ludzi, a nie inne istoty zamieszkujące Ziemię, jak zwierzęta i rośliny.	32,2	22,74	31,57	36,5	47,05
Człowiek nie ma żadnych obowiązków moralnych wobec przyrody.	27,11	15,63	19,29	23,01	30,14
Przyroda posiada wartość o tyle, o ile stanowi źródło korzyści dla człowieka.	28,81	24,17	28,94	29,76	44,85
Człowiek w swoim postępowaniu powinien uwzględniać jedynie własny interes. Istoty poza ludzkie nie posiadają interesów.	16,94	9,95	15,2	19,04	33,82
Rośliny i zwierzęta nie posiadają własnych praw. Prawa przysługują wyłącznie człowiekowi.	22,03	14,69	20,17	23,01	38,97

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 10. Poglądy polityczne a procentowy poziom poparcia (łącznie odpowiedzi „Zdecydowanie tak” i „Raczej tak”) dla biocentrycznej grupy stwierdzeń dotyczących znaczenia moralnego przyrody

	Zdecydowanie lewicowe	Umiarkowanie lewicowe	Apolityczne	Umiarkowanie prawicowe	Zdecydowanie prawicowe
Rośliny i zwierzęta podobnie jak człowiek posiadają swoje prawa.	76,28	80,57	76,03	65,88	63,24
Przyroda posiada wartość przez sam fakt swojego istnienia.	79,67	80,1	78,08	73,81	63,24
Etyka powinna obejmować swoją ochroną nie tylko ludzi, lecz także pozostałe istoty zamieszkujące Ziemię, jak rośliny i zwierzęta.	74,58	73,94	68,43	59,53	52,95
Człowiek w swoim postępowaniu powinien uwzględniać interes istot pozaludzkich. Istoty pozaludzkie posiadają własne interesy.	67,8	64,93	65,5	43,39	43,39
Człowiek ma moralny obowiązek ochrony przyrody.	77,97	76,78	74,57	64,69	60,93

Źródło: Opracowanie własne.

Preferencje polityczne respondentów a ich gotowość do poświęceń własnego interesu dla dobra przyrody

Dotychczasowa analiza wykazała, że antropocentryczny sposób pojmowania relacji człowieka z przyrodą jest najbliższy osobom o poglądach prawicowych, a biocentryczny respondentom o poglądach lewicowych. Mimo to wszystkie grupy ujęte w badaniu, bez względu na deklarowane przekonania polityczne, bardziej preferują orientację biocentryczną od antropocentrycznej. Jak zależności te przekładają się na gotowość do poświęceń własnego interesu dla dobra przyrody?

Analiza uzyskanych wyników badań umożliwia sformułowanie wniosku, że gotowość do poświęceń własnego interesu dla dobra przyrody była częściej akcentowana przez osoby o zdecydowanie i umiarkowanie lewicowych poglądach, zaś rzadziej w grupach umiarkowanie i zdecydowanie prawicowych. We wszystkich grupach kształtuje się ona jednak na stosunkowo niskim poziomie (tabele 11–13). Fakt ten należy uznać za interesujący, zwłaszcza biorąc pod uwagę deklarowane silne przywiązanie respondentów do biocentrycznego sposobu ujmowania wartości przyrody i miejsca, jakie zajmuje człowiek w biosferze – co autor wykazał we wcześniejszych partiach wywodu.

Dostrzec można także, iż respondenci są bardziej skłonni popierać działania na rzecz dobra środowiska przyrodniczego wtedy, gdy koszty tych aktywności nie dotyczą bezpośrednio ich samych. Dla przykładu postulat zamykania przedsiębiorstw szkodliwych dla środowiska przyrodniczego – nawet kosztem bezrobocia w regionie – zyskał zdecydowanie większą sympatię wszystkich ujętych w badaniu grup niż chociażby pomysł obniżenia własnej pensji w sytuacji, w której firma musiałaby ponosić wyższe koszty związane z poprawą stanu przyrody (tabela 11). Pomimo kształtującego się na poziomie od około 63% do blisko 80% przekonania o autotelicznej wartości przyrody (tabela 10) jedynie nieliczni respondenci w całej próbie przyznali, że rezygnują ze spożywania mięsa ze względów moralnych (tabela 13).

Względnie wysoką życzliwość osoby badane – bez względu na deklarowaną orientację polityczną – wyraziły w odniesieniu do propozycji jazdy rowerem do miejsca pracy. Niemniej jednak sami przyznali, że rzadko rezygnują z podróżowania własnym samochodem, nawet jeśli dysponują wystarczającą ilością czasu, aby skorzystać z innych, bardziej przyjaznych środowisku środków transportu (tabela 13). Znamienne jest też wysokie poparcie dla idei wprowadzenia obowiązkowych, dodatkowych zajęć z edukacji ekologicznej w szkołach średnich (tabela 12). Należy bowiem nadmienić, że realizacja tak sformułowanego pomysłu – ze względu na wiek osób badanych – nie objęłaby już praktycznie swym bezpośrednim oddziaływaniem żadnego z respondentów.

Tabela 11. Poglądy polityczne a gotowość do ponoszenia osobistych kosztów finansowych dla dobra środowiska przyrodniczego – procentowy rozkład odpowiedzi respondentów

	Zdecydowanie lewicowe			Umiarkowanie lewicowe			Apolityczne			Umiarkowanie prawicowe			Zdecydowanie prawicowe		
	T	N	NZD	T	N	NZD	T	N	NZD	T	N	NZD	T	N	NZD
Zdecydowałbym/łabym się zrezygnować z dobrej płatnej pracy w przedsiębiorstwie, gdybym wiedział/ła, że jego działalność szkodzi środowisku.	42,3	47,5	10,2	25,1	34,1	40,8	22,8	44,4	32,8	17	47	36	19,1	56,9	23,5
Popieram zamykanie przedsiębiorstw szkodliwych dla środowiska przyrodniczego, nawet gdyby oznaczało to wzrost bezrobocia w moim regionie.	47,5	39	13,5	46,9	25,6	27,5	36,9	34,2	28,9	35	39,6	25,4	36	43,4	20,6
Chcę płacić wyższe podatki, jeśli zapewni to wzrost nakładów na ochronę środowiska z budżetu państwa.	35,6	18,6	45,8	25,6	31,3	43,1	18,42	52,63	28,95	19	51,2	29,8	15,5	61	23,5
Jestem gotowy/a płacić 2-krotnie wyższą cenę za żywność, jeśli sposób jej produkcji sprzyja ochronie przyrody.	35,5	20,5	44	26,1	41,2	32,7	23,69	48,83	27,48	19,45	50,4	30,15	19,1	58,9	22
Zgodziłbym/łabym się na niższą płacę, gdyby przedsiębiorstwo, w którym pracuję, musiało ponosić wyższe koszty związane z poprawą stanu przyrody.	39	39	22	25,5	37	37,5	21,64	32,16	46,2	18,65	51,19	30,16	19,11	61,78	19,11

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 12. Poglądy polityczne a gotowość do rezygnacji z własnych przywilejów dla dobra przyrody – procentowy rozkład odpowiedzi respondentów

	Zdecydowanie lewicowe			Umiarkowanie lewicowe			Apolityczne			Umiarkowanie prawicowe			Zdecydowanie prawicowe		
	T	N	NZD	T	N	NZD	T	N	NZD	T	N	NZD	T	N	NZD
Uważam, że rząd powinien ograniczyć prawa człowieka wtedy, gdy będzie to działanie dobre dla przyrody.	32,2	37,3	30,5	28,9	37,9	33,2	30,7	38	31,3	22,2	42	35,8	25	52,95	22,05
Uważam, że powinno się zakazać myślistwa, nawet jeśli stanowi to ważny element gospodarki i tradycji narodowej poszczególnych państw czy świata.	33,9	33,9	32,2	35,5	37	27,5	30,7	41,2	28,1	20,65	49,2	30,15	15,4	60,3	24,3
W programie nauczania szkół średnich powinien znaleźć się obowiązkowy, roczny kurs edukacji ekologicznej odbywający się w dodatkowych godzinach.	69,5	11,9	18,6	67,3	18,5	14,2	62,9	19,7	17,4	55,2	22,2	22,6	46,31	33,84	19,85
W trakcie suszy rząd powinien nakazać ludziom ograniczenie ilości wody wykorzystywanej do kąpieli pod prysznicem lub w wannie, a nie ograniczać ilości wody poświęconej na podlewanie roślin w ogrodzie.	44,1	27,1	28,8	49,2	24,2	26,6	43,27	31,87	24,85	34,5	36,1	29,4	39,72	44,11	16,17

Tabela 12. cd

	Zdecydowanie lewicowe			Umiarkowanie lewicowe			Apolityczne			Umiarkowanie prawicowe			Zdecydowanie prawicowe		
	T	N	NZD	T	N	NZD	T	N	NZD	T	N	NZD	T	N	NZD
Jestem gotów do ograniczenia raz na 5 lat swoich wycieczek turystycznych w góry i nad morze, jeśli będzie to sprzyjało środowisku przyrodniczemu.	50,9	39	10,1	59,7	26,1	14,2	52,63	29,24	18,13	46,9	16,6	36,5	36,78	48,52	14,7
Powinno się zakazać sportów motorowych (rajdów samochodowych), jeśli powodują degradację przyrody.	42,4	32,2	25,4	45,5	29,9	24,6	37,13	37,14	25,73	36,9	39,7	23,4	27,93	48,55	23,52

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 13. Poglądy polityczne a gotowość do respektowania nawyków proekologicznych – procentowy rozkład odpowiedzi respondentów

	Zdecydowanie lewicowe			Umiarkowanie lewicowe			Apolityczne			Umiarkowanie prawicowe			Zdecydowanie prawicowe		
	T	N	NZD	T	N	NZD	T	N	NZD	T	N	NZD	T	N	NZD
Rezygnuję z przyczyn moralnych z pokarmów mięsnych w mojej diecie.	11,9	71,2	16,9	6,7	79,1	14,2	6,43	78,37	15,2	7,58	79,36	13,06	5,9	79,4	14,7
Ze względu na dbałość o czystość środowiska przyrodniczego zgodziłbym się dojeżdżać pół godziny rowerem do pracy zamiast korzystać z tramwaju, autobusu lub prywatnego samochodu.	57,7	20,3	22	61,6	18,5	19,9	57,02	19,59	23,39	53,57	25,4	21,03	38,99	41,9	19,11
Zawsze odłączam na noc telewizor z prądu ze względu na wpływ zużycia energii na stan środowiska przyrodniczego.	37,3	49,2	13,5	27,5	58,3	14,2	24,87	61,1	14,03	23,8	64,7	11,5	19,14	69,84	11,02
Używam własnego samochodu jedynie, gdy nie mam innego wyboru. Jeśli wystarczy czasu, to dla dobra środowiska podróżuję komunikacją miejską lub rowerem.	28,8	55,9	15,3	30,8	56,9	12,3	19,3	66,08	14,62	17,86	69,44	12,7	17,65	69,86	12,49

Źródło: Opracowanie własne.

Preferencje polityczne respondentów a ich gotowość do zachowań proekologicznych

Szczegółowy opis metod pomiaru gotowości respondentów do zachowań proekologicznych został przedstawiony w części metodologicznej niniejszego artykułu. Warto jednak przypomnieć, że po wypełnieniu kwestionariusza ankietowani zostali poproszeni o rozważenie możliwości złożenia podpisu pod przynajmniej jedną z dwóch petycji, a więc jednocześnie poniesienia ryzyka rezygnacji z anonimowości badania. Treść pierwszej z nich uzasadniała konieczność podjęcia działań na rzecz ochrony środowiska argumentami o charakterze antropocentrycznym (Petycja A), druga zaś biocentrycznym (Petycja B). Do momentu podjęcia decyzji respondenci nie byli świadomi, że dokumenty te stanowią wyłącznie element programu badawczego.

Uzyskane za pośrednictwem tak skonstruowanego quasi-eksperymentu dane wskazują jednoznacznie na niski poziom gotowości do zachowań proekologicznych we wszystkich grupach bez względu na preferowany przez respondentów typ orientacji politycznej. Świadczą one również o tym, iż większość osób podejmujących taką aktywność nie przywiązuje większej uwagi do antropocentrycznych czy biocentrycznych motywacji towarzyszących poszczególnym postulatam w zakresie ochrony środowiska. Pod petycją A swój podpis złożyło 60 z 951 przebadanych osób¹², zaś petycję B poparło nazwiskiem i imieniem 67 respondentów. Jednak na rezygnację z anonimowości i włączenie do określonego działania zdecydowało się łącznie zaledwie 78 ankietowanych, gdyż aż 49 osób podpisało obie petycje jednocześnie. Tylko petycję A wybrało 11 badanych, natomiast 18 respondentów wyłącznie petycję B. Okazało się również, że najwyższym poziomem gotowości do zachowań proekologicznych nie odznaczyły się osoby o zdecydowanie lewicowych poglądach politycznych, lecz przedstawiciele orientacji umiarkowanych, ale to wynikało przede wszystkim

¹² Odwołuję się tu do próby liczącej 951, a nie 1000 respondentów, gdyż ze względu na niepełnoletniość większości biorących udział w projekcie uczniów szkół średnich zostali oni wyłączeni z tej części badania.

z ich ogólnej liczebności w próbie. Biorąc jednak pod uwagę procentowy udział poszczególnych grup w omawianym zakresie, okazuje się, że to osoby o poglądach lewicowych chętniej podpisywały się pod petycjami niż osoby o orientacji prawicowej (tabela 14). Niemniej przy tak małej liczbie podpisów fakt ten należy potraktować nie jako zdiagnozowaną tendencję czy zależność, a jedynie ciekawostkę statystyczną, która może stanowić inspirację dla dalszych tego typu pomiarów.

Tabela 14. Poglądy polityczne respondentów a ich poziom gotowości do zachowań proekologicznych – rozkład podpisów pod petycjami

Poglądy polityczne	Podpis petycji A	Podpis petycji B	Podpis pod obiema petycjami	Suma
Zdecydowanie lewicowe	0	0	9	9 (15,25%)
Umiarkowanie lewicowe	5	8	13	26 (12%)
Apolityczne	3	5	9	18 (5,26%)
Umiarkowanie prawicowe	2	4	15	21 (8,3%)
Zdecydowanie prawicowe	1	1	3	5 (3,67%)

Źródło: Opracowanie własne.

Podsumowanie i wnioski końcowe

Przeprowadzona w niniejszym artykule analiza wyników badań nad relacją, jaka zachodzi pomiędzy preferencjami politycznymi a świadomością ekologiczną mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego, umożliwi sformułowanie następujących wniosków:

1. Potwierdzone zostało założenie autora, zgodnie z którym lewicowym preferencjom politycznym badanych towarzyszy wyższy poziom biocentryzmu i antyantropocentryzmu, niż ma to miejsce w przypadku ankietowanych o poglądach prawicowych. Niemniej zarówno w odniesieniu do sposobu postrzegania hierarchii bytów, jak i znaczenia moralnego przyrody udział

przekonań biocentrycznych był stosunkowo wysoki we wszystkich grupach wyróżnionych ze względu na typ przejawianej orientacji politycznej.

2. Odzwierciedlenie w wynikach badań znalazła także hipoteza o wyższym poziomie gotowości do poświęceń dla dobra przyrody wśród osób o poglądach lewicowych niż prawicowych. Nie zmienia to jednak faktu, że bez względu na deklarowane przez respondentów przekonania polityczne gotowość ta kształtuje się na stosunkowo niskim poziomie.
3. Na podstawie uzyskanych danych trudno uzasadnić założenie, że lewicowym preferencjom politycznym badanych towarzyszy wyższa gotowość do zachowań proekologicznych, niż ma to miejsce w przypadku ankietowanych o poglądach prawicowych. We wszystkich wyróżnionych w badaniu grupach kształtuje się ona na bardzo niskim poziomie. Świadczy to m.in. o tym, że niezależnie od tego, jakie normy i wartości ekologiczne towarzyszą określonym preferencjom politycznym, nadal największy problem – w kontekście wyzwań związanych z kryzysem środowiskowym – polega na powszechnym braku rzeczywistego zaangażowania ekologicznego.

Bibliografia

- Burger T., *Świadomość ekologiczna społeczeństwa polskiego*, Warszawa 2005.
- Ganowicz-Bączyk A., *Spór o etykę środowiskową*, Kraków 2009.
- Dziubka K., *Nowa lewica*, [w:] *Leksykon politologii*, red. Antoszewski A., Herbut R., Wrocław 2004.
- Dunlap R.E., Van Liere K.D., Mertig A.G., Jones R.E., *Measuring Endorsement of the New Ecological Paradigm: A Revised NEP Scale*, „Journal of Social Issues” 2000, Vol. 56, No. 3.
- Heywood A., *Ideologie polityczne*, Warszawa 2007.
- Iizuka M., *Role of environmental awareness in achieving sustainable development*, ECLAC 2000, <http://www.eclac.cl/publicaciones/xml/4/8824/lcr1961i.pdf>, 30.12.2018.

Oppenheim A.N., *Kwestionariusze, wywiady, pomiary postaw*, Poznań 2004.

Piątek Z., *Etyka środowiskowa*, Kraków 1998.

Tyburski W., *Główne kierunki i zasady etyki środowiskowej*, [w:] *Wprowadzenie do filozoficznych problemów ekologii*, red. A. Papużyński, Bydgoszcz 1999.

Political preferences and environmental awareness – the case of the inhabitants of the Kuyavian-Pomeranian Voivodeship

Summary: This article presents the results of the empirical research on the relationship between political preferences and environmental awareness among the inhabitants of the Kuyavian-Pomeranian Voivodeship. The author's aim was to answer whether respondents' political preferences transfer to their environmental attitudes - how they perceive the hierarchy of beings and the moral meaning of nature in particular, but also, their willingness to pro-ecological attitude and their readiness to sacrifice their own business for the interest of the environment.

Keywords: political preferences, environmental awareness, anthropocentrism, environmental attitudes, biocentrism